

Nem ellenállhatatlan

Igetanulmány

Textus: 1Móz 3,1–19 (20–24)

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai/kortörténeti megértés

A perikópa az őstörténetek első szövegeységéhez tartozik (teremtés, bűneset, 1–4,16). Ezek a leírások többnyire *narratív* jellegűek, mesteri kidolgozottságuk vonzza az olvasót, s az igemagyarázó is történetként akarja megérteni. Pedig az író elsősorban nem tudósítani akar arról, hogy „így volt”, hanem át akar hozni az „így van” világába, s ezt *etikai* célzattal teszi: így kell lennie.

Az 1Móz 1–11. részek alaptörténetek, típusleírások, s egzisztenciálisan érintik a mindenkori embert: önmagában, valamint Istennel és embertársaival való kapcsolataiban. Ilyen értelemben ún. viszonyulás-történetek. Az olvasónak és a magyarázónak feltétlenül szem előtt kell tartania, hogy a történeti térségből belépett a *szimbólumok* világába, és ezek kihegyezetten erkölcsi üzenetet tartalmaznak.

A narráció lényeges eleme a *párbeszéd*. Ez az első párbeszéd a Bibliában (az 1–2. részekben csak Isten beszélt a világhoz és az emberhez), s az igehirdetésben a megismerésre vigyáznunk kell. Isten ma az Íráson keresztül beszél hozzánk, mi imádságban és életvitelben válaszolunk, s a kígyó úgy lehet beszélgetőtársunk, hogy válaszolunk a világban jelentkező kísértésekre és a bennünk levő kívánságokra, azaz az ember belső párbeszédében van önmagával.

1. v. A kígyó az Isten által teremtett világhoz tartozik. Óvakodnunk kell minden dualizmustól. Nem szabad a Gonosz munkáját démonizálni. Az עָרֵב (egyformán jelent okosat (φρόνιμοι, Mt 10,16) és ravaszt (πανουργία, 2Kor 11,3), s ez az egész párbeszédből kitűnik. A kígyó a korlátokat nem ismerő ösztönök képviselője, s az asszonyt is ösztöniségében támadja meg. A külső párbeszéd (a kígyó beszél?) belsővé, a világ kívánsága a test kívánságává válik (1Jn 2,16–17).

3. v. Az asszony ismétli a parancsot, de *meztoldja*. Isten nem mondta, hogy még érinteni sem szabad. Szigorúbbnak tünteti fel Istent, mint amilyen. Így a parancs nehezebben betölthető, ahogyan a farizeusok rendelkezéseikkel megnehezítették és elérthetlenné tették Isten parancsát (Mt 15,6).

5. v. A hasonlító szócska (օ) mutatja, hogy itt nem általában az ember *megistenüléséről* van szó, „csupán” arról az isteni képességről, hogy az ember megismerje a jót és a rosszat.

6. v. Utalás: „mindenki saját kívánságától vonzva és csalogatva esik kísértésbe” (Jak 1,14).

8–13. v. *Számonkérés*. Isten megjelenik a tett színhelyén, és maga elé állítja az embert. Négy megjegyzés: 1. A rossz lelkiismeret félelmet szül – az ember *elrejtőzik*. Ezzel

szemben áll a zsoltáros bizonyágtétele: Isten körülvette őt, nincs hova menekülnie, s ez biztonságot jelent számára (139). Félelem és elrejtőzés, valamint biztonság és elrejtettség állnak szemben egymással. 2. A kihallgatás meghallgatás is, azaz Isten megadja a védekezés lehetőségét. 3. Az Isten elleni bűnnel megromlik az emberközi kapcsolat is: egymásra, illetve másra hártják a felelősséget. 4. Az ember a bűnt a törvény által ismeri meg (Róm 7,7), de végső soron nem a törvénnyel szembesül, hanem magával Istennel mint Bíróval.

14–19. v. Isten kimondja az *ítéletet*. Az ember titokban vétkezett, Isten nyilvánosan mond ítéletet, mind Dávid esetében (2Sám 12,12).

14. v. Isten először a *kígyóra* mondja ki ítéletét. Nem megátkozza, hanem *káátkozza*, ahogyan a קָטַף (-ból, -ből) prepozíció mutatja, azaz az élő világtól elkülönített helyre utalja. A kígyó alárendelt helyzete (hasadon jár) azt jelenti, hogy az embernek megvan az esélye, hogy uralkodjék fölötte. A végítéletben az „ősi kígyót” leveti a mélységbe és megpecsételi (Jel 20,2–3).

15. v. Az ember és a kígyó (a bűn) között állandó *harc* van (imperfectum gyakorító jelentéssel), s ez az utódokra is kiterjed. Ember mivoltunkhoz tartozik, hogy ezt a harcot tudatosan vállaljuk. – Irenaeustól kezdve ezt a verset *protoevangéliumként* értelmezik. Ez annyiból jogos, hogy a sátánt valóban Isten Fia győzte le, és ezzel lehetőséget adott, hogy azok, akik Istentől születtek, legyőzzék a világot (1Jn 5,4). A birtokos rag (az ő magja) viszont nem egy személyre, például Jézusra vonatkozik, hanem az utódok sorára.

16. v. Isten az embert megbünteti, de nem átkozza meg. Az *asszonyt* életidegében érinti: anya (fájdalommal szülsz) és feleség (a férfi uralkodik fölötte) mivoltában. Figyeljünk két rejtett üzenetre: Először: az asszony itt tudja meg, hogy egyáltalán szülhet, hogy anya és feleség lehet, hogy minden fájdalom és alávetettség ellenére, élete kiteljesedhet. Másodszer: ez az asszony büntetése, a férfi nem hivatkozhat arra, hogy uralkodóvá tette őt Isten.

17–19. v. A *férfi* büntetését lényegében ugyanaz a szó jelöli, mint az asszonyét: עֲצֻבָּוֹן = kínlódás (a fordításokban: 16a. fájdalom, 17c. fáradság), de másképpen jelentkezik. A munka, de még annak gyümölcse is kín és hiábavaló. A férfiben az asszony hangja (קִיָּל) és Isten parancsa (צִוָּה) ütközik, s az ösztön és a törvény szorításában a férfi az elsőnek enged. Különös, hogy maga a halál szó itt nem fordul elő, mert az üzenet csak az, hogy a hiábavaló munka az élet végéig tart. Pálnál már egyértelmű, hogy a bűn zsoldja halál (Róm 6,23, névelő nélkül!) és hogy ember által van a halál (1Kor 15,21). Az Ószövetség csak jelzést ad a halálról, az Újszövetség már értkei.

2. A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Biblika-teológiai észrevétel. Három szempontot kell szem előtt tartanunk. 1. Az eredendő *bűnről* van szó, a bűn egyetemességéről, ezért ajánlatos a későbbi bibliai utalásokat figyelembe venni, mint pl.: „mind elhajoltak, valamennyien megromlottak, nincs, aki jót tegyen” (Zsolt 14,3; Róm 3,12), „aki bűnt cselekszik, a bűn szolgája” (Jn 8,34),

valamint a bűn alá rekesztettség drámai leírását a Róm 7,14–25-ben. 2. A textusra a már *megváltott* ember néz vissza. A hamartológiánál nagyobb hangsúlyt kell kapnia a szótérológiának, főleg Róm 3,21–31 és 5,1–21 alapján. 3. A kísértés, a kívánság visszautasítása, mint *etikai* kötelezettség az Újszövetség egyik fontos üzenete. Például a kívánság, bűn, halál sátáni lánc megszakítása (Jak 1,13–15); ellenállni az ördögnek (Jak 4,7); a test, a szem, a világ kívánságának a visszautasítása (1Jn 2,16–17).

Rendszeres teológiai észrevétel. Az ember bűne ellenére sem esett ki Isten jogrendjéből: bűn (1–7), számonkérés és a védekezés lehetősége (8–13), az ítélet kimondása (14–19), az ítélet végrehajtása (22–24). Ugyanez végigkísérhető az Ábel–Káin perikópában (4,1–16).

Homiletikai észrevétel. Egy ilyen hosszú és tartalmas textusnál az ígéhirdető belemerrülhet a versek részletes magyarázatába, aminek az a veszélye, hogy maga az üzenet elvész. Ezért a vezérgondolatokra kell figyelni, ami egyben a szöveg tagolását is jelenti. A prédikáció felosztása kétféleképpen történhet. **A.** 1. A bűn és a számonkérés (1–13), 2. Az ítélet kimondása és végrehajtása (14–19 és 22–24). **B.** 1. A bűn (1–7), 2. A számonkérés (8–13), 3. Az ítélet kimondása (14–19), 4. Az ítélet végrehajtása (22–24). Tekintettel arra, hogy a 24. vers exegetikailag és dogmatikailag terhelt, mindkét felosztásnál ajánlatos a 22–24-től eltekinteni.

3. Gyülekezetszerű prédikációvázlat – diszpozíció, illetve tagolás feltüntetésével

I. A bűn (1–7. v.). Emberek vagyunk. Ezzel sokszor hibáinkat, tévedéseinket szoktuk igazolni. Bűneinket is. Isten jó embert teremtett (1Móz 1,31), s olyan környezetbe helyezte, amely alkalmas volt a megmaradásra, az életre. Azóta ez az édeni környezet megromlott, s ezt János apostol világnak nevezi (1Jn 2,15.17). A felolvasott igében ezt a világot a kígyó személyesíti meg. Az állati ösztön, ti. hogy minden szabad, ami lehet, külső erőként támad, erről okosan és ravaszsággal akar meggyőzni. Kísérti azt az embert, aki szintén ösztöni lény. A külső, a világ felől jövő kísértés rátalál erre az emberre. Még a keresztyén, a megváltott ember is ki van téve ennek, sőt, éppen ő tudja igazán, hogy Isten és a világ, saját maga és a világ között van. De, mint az első emberpár, hajlamos erről megfeledkezni, és ő maga egy másik kettősség jegyében gondolkodik. Ezt János így nevezi: a test kívánsága és a világ kívánsága (1Jn 2,16–17).

A jó és a rossz tudásának a fája az ember közelében van. Ma mind az emberiség, mind egyénenként, maga az ember, többet és még többet akar elérni, s sokszor nem látja be korlátjait. A tudomány korlátlanok látszó lehetőségei, az egyén karriervágya csábítanak. A terroristák bosszúja, a hatalommal való visszaélés, az embertárs eltiprása, a házasságon kívüli „másban” keresett élvezet, a családi élet felelőtlen felbontása... mind, mind (állati) ösztöneink eredményei. Ezzel becsapjuk magunkat és azt hisszük, hogy a jó és a rossz tudásának a birtokában vagyunk. Elfelejtjük, hogy sem ösztöneink, még csak lelkiismeretünk sem mondhatja meg, hogy mi a jó és rossz. Eltulajdonítjuk Istentől ennek tudását, ahelyett, hogy megkérdőznők, hogy mi az Ő akarata.

Amikor aztán kiderül, hogy nem vagyunk istenek, amikor a nyereségvágy csődhöz vezet, amikor az atomkutatás eredménye pusztító fegyver, amikor a génkutatások veszélyeztetik ember mivoltunkat... akkor elfog a félelem, mint az első emberpárt. Az ember, aki magához ragadta a jó és rossz tudását, nem ismerte korlátjait, és maga vagy a természet romlásához jutott.

II. *A számonkérés* (8–13. v.). Az ember először rossz lelkiismeretével szembesül, majd az ítélő Isten színe elé kell állnia. A két kérdés: hol vagy? és mit tettél? feleletre késztet. A felelősségre vont ember először saját magának, embertársainak és az őt körülvevő természetnek válaszol. A keresztyén ember azonban tudja, hogy Istennek tartozik felelettel. Hol vagy? Hol voltál, amikor magad után világháborúk romjait hagytad? Hol voltál, amikor nagyra törekvésedben emberek méltóságát tiportad le? Isten kérdésének: „mit tettél”, lelkiismeretünkben kell visszhangoznia.

Az asszony és a férfi felelete éppen olyan ösztönös, mint az a vágy, hogy különbséget tegyen a jó és a rossz között, s a jót válassza. Zsigereiből felel, és elhárítja a felelősséget: nem én, hanem más, a másik ember, a szükséghelyzet, a körülmények. Nem látja, hogy saját bűne áthárításával megtörte a közösséget embertársával és az Isten által teremtett természettel is.

A mentegetőző ember nem csupán ösztöni lény, hanem kiskorú is. A gyermek betöri az ablakot a labdával. Az a hibás, aki megbízta, hogy rúgjon? Az asszony védekezése, hogy a kígyó csábította el, igaz ugyan, de éppen olyan lehetetlen öngigazolás, mintha a gyermek az építést hibáztatná, hogy az ablakot éppen oda tervezte.

Ösztöniségünk és kiskorúságunk arra késztet, hogy keressünk valakit, akire átvihetjük a felelősséget. És mindig kerül valaki, akire mint hibásra hivatkozhatunk, mindig találunk egy magunknál feketébbet, hogy mi fehérebbnek tűnjünk fel. Ki előtt? Nemcsak embertársuk előtt, hanem akkor is, amikor a magunk lelkiismeretével nézünk szembe. És akkor egyszerre elhangzik az, amit Nátán próféta mondott a parázna Dávidnak: te vagy az az ember. Ez a leleplező mondat a Bibliában csak egyszer hangzik, de Isten többszörösen mondja, hogy egyszer aztán igazán meghalljuk.

A férj feleségét hibáztatja. Kortársaink Ádámja és Évája egymásra hárítják a hűtlenséget, és ez nemegyszer váláshoz vezet. Ahol ez megtörténik, ott már előzőleg megszakadt mindkettőjük kapcsolata a házasság szerzőjével, Istennel.

III. *Az ítélet kimondása* (14–19. v.) a kihallgatás fordított sorrendjében történik. Először a kígyó, utána az asszony, majd a férfi kapja meg büntetését.

A kígyó a gonosz szimbóluma, s Isten most ezt a gonoszt átkozza meg: számúzi (kiátkozza) és megalázott helyzetbe (hasadon jár) utalja. (Lásd a szemelvénynél!) A mindenkori embernek tudnia kell, hogy a gonosz van, számolni kell vele, de lényét tekintve nem tartozik az ember világához. Az ember „felsőbbrendű”, s mint ilyen, van állandó harcban az alsóbbrendű kígyóval szemben. Ebből az örök küzdelemből két feladat következik. Egyfelől, hogy ki van téve az állandó támadásnak (sarkát mardos-sa), s fel kell öltenie az Isten fegyverzetét, hogy megállhasson az ördög mesterkedésével szemben (Ef 6,11). Másfelől, hogy a gonosz legyőzhető (fejére tapos), hogy lehet győzni, ellenállni az ördögnek, és az elfut az embertől (Jak 4,7). A keresztyén ember

élete Krisztushoz kapcsolt, aki a sátán fejére taposott (a megkísértés története, Mt 4,1–11), aki segíteni tud azokon, akik kísértésbe esnek (Zsid 2,18).

Az *asszonyt* anyai és feleség mivoltában bünteti. Anyaként, a szülés kínjaitól kezdve, a gyermeknevelés gondjaig tartó terhet kell hordoznia. Ösztöni (!) vágyakozása férje felé kiszolgáltatottsághoz vezethet. De van feloldás, és ezt Jézus mondja ki: Amikor az asszony szül, fájdalma van, mert eljött az ő órája, de amikor megszülte gyermekét, nem emlékszik többé a gyötölemre az öröm miatt, hogy ember született a világra (Jn 16,21). És van feloldás ott, ahol a férj engedelmeskedik a parancsnak: „Férfiak! Úgy szeressétek feleségeket, ahogyan Krisztus is szerette az egyházat, és önmagát adta érte” (Ef 5,25).

Harmadszor Isten a *férfit* és az *ember* mivoltot bünteti. Az ember bűne miatt a termőföld átkozott (az ember nem!), mert a bűn „környezetszennyező”, fáradtságos munkája pedig hiábavaló. De amikor a föld mégis meghozza gyümölcsét (Jak 5,18), Isten feloldja büntetését. Az embernek ekkor tudnia kell, hogy minden learatott kéve, minden megszegett kenyér nem természetes, nem magától való, hanem Isten ajándéka, amiért hálát kell adnia.

A szentíró kerüli a halál szót, mert csak arról akar beszélni, hogy a kínlódás addig tart, *amíg* az ember porrá lesz. Az apostol azonban arról tesz bizonyosságot, hogy amiképpen a bűn és a halál egy ember által jött be a világba, úgy az egy Krisztus igazsága a mi életünk megigazulásává lett (Róm 5,12.18).

Ahol valósággá válik, hogy az asszony szül, és majd öröm tölti el (Jn 16,21), ahol a férfi ujjongva hozza kévét (Zsolt 126,6), ahol Jézus a benne hívőnek ígéri, hogy ha meghal is, él (Jn 11,25), ott nem maradhat el a hálaadó imádság: Atyám, köszönöm, hogy Fiadban, Jézus Krisztusban megbocsátottad bűnömet, és erőt adtál, hogy az Ő nevében legyőzve a világban és a bennem levő gonoszt, hívó gyermekeddé tettél.

4. Példák, képek, szemelvények, időszerű történetek

Egy középkori művész két rézmetszetben örökítette meg azt, hogy csábítása után mi történt a kígyóval. Az elsőn a jó és rossz tudásának a fája mellett Ádám és Éva látható. A kígyó „álló”, azaz függőleges helyzetben támaszkodik a fához. Ez a kiátkozása előtti állapota. A másik képen, a kiátkozása után, már hasán csúszik a földön. A Bibliát ismerő szemlélő elképzelhet egy harmadik metszetet is, a végidőkben megkötözött ősi kígyóról, akit Isten levetett a mélységbe (Jel 20,2–3). A kísértő alantas állapotba került, támadhat ugyan, de legyőzhető, s végül megsemmisül.

5. További szempontok az istentisztelet alakításához

Lekció: Róm 7,14–25 és 5,12–21 (ebben a sorrendben)

Énekek: 32:1; 302:1–4; 303:1–3; 311:1–3.6–7; 463:1–3.

Magyar Református Énekeskönyv

– Bőjtő vasárnapján arra emlékezünk, hogy Jézus „... földi életének egész idejében, különösen halálában...” szenvedett (HK 37). Megkísértése, mint szenvedés előrevetíti a nagypénteken történeteket, a kísértő visszautasítása a húsvéti feltámadást.

– A prédikáció utáni nagy imádságot két fiatal, egy leány és egy fiú mondhatja (olvashatja), a következő gondolatmenet szerint:

A leány imádsága. Mennyei Atyánk! Te tudod, hogy megkísérthető gyermekeid vagyunk. Megvalljuk, hogy ezekben gyakran elestünk. Köszönjük, hogy szent Fiad ellenállt a sátáni kísértésnek, és erőt adott, hogy mi is ellenálljunk. Tedd a te gyermekeidet reád hallgató leányokká, asszonyokká. Cselekedd, hogy méhünk gyümölcsében, gyermekeinkben örömünk legyen. Adj mellénk szerető férjet, hogy veled és gyermekeinkkel megtaláljuk családunkban a boldogságot. (Nem mond áment.)

A fiú imádsága. Atyánk, megvalljuk, hogy mi, erős fiúk és férfiak sokszor voltunk erőtlenek, amikor a bűn környékezett. Segíts, hogy bűnbánattal és beléd vetett hittel álljunk meg előtted és feleljünk a „hol vagy” kérdésre. Tedd munkánkat eredményessé, adj örömet sikereinkben és erőt kudarcaink elviselésére. Bátorságot és állhatatos hitet kérünk akkor, amikor a mások vagy a magunk halálával nézünk szembe, nyisd meg szemünket, hogy meglássuk feltámadt Urunkat, s általa jó reménységünk legyen az örök élet felől. Hallgass meg minket Jézus Krisztus érdeméért. Ámen.

6. Irodalom

Bic, Milos: *Vom Geheimnis und Wunder der Schöpfung*. Biblische Studien 25. Neukirchener Verlag 1959.

Czeglé Imre: A beszélő kígyó értelmezése. *Ref. Egyház* 1996. 33.

Kozma Zsolt–Varga László: Az 1Móz 3,16 exegézise. *Ref. Szemle (RSz)* 1981. 129.

Márkus Mihály: A rossz eredete. *Ref. Egyház* 1972. 93.

Molnár János: Az őstörténetek. *RSz* 2006. 655.

Pákózy László Márton: A földi Ádám Gen 2–4 szerint. *Tb. Szemle* 1959. 89.

Sebestyén János: A rossz eredete. *Ref. Egyház* 1972. 3.

Szabó Gábor: Válasz „A rossz eredete” c. írásra. *Ref. Egyház* 1972. 168.

Tóth Kálmán: *Mózes első könyve*. Jubileumi Kommentár I. Budapest 1967.

Westermann, Cl.: *Genesis. Kapitel 1–11*. B. K. Band I/1. Neukirchener Verlag 1976.

Igetanulmány, amely megjelent Debrecenben, az Igazság és Élet 2011. 1. számában.